

Preprint. Udgivet som:

Hansen, Ejvind: *Kants deduktion af de rene forstandsbegrebers nødvendighed*

I:

Nielsen, Carsten Fogh (ed.): *Erkendelse, moral og system : otte læsninger i Kants filosofi*, pp. 73–91, Philosophia Press, Aarhus, 2010.

Kants deduktion af de rene forstandsbegrebsers nødvendighed.

Kants *Kritik der reinen Vernunft* (herefter *KrV* – 1781 og 1787) er et komplekst værk, der på mange måder forsøger at samle mange af de filosofiske diskussioner, som florerede i den engelske, franske og tyske filosofi i 1700-tallet. Derfor er det også vanskeligt at afgøre, hvilke dele af bogen, der er de vigtigste – det kommer an på hvad ens ærinde med at læse bogen er. Men det vil nok ikke være at tage munden for fuld at påstå, at de 47 (A-udgaven) + 54 (B-udgaven) sider som Kant kalder “Von der Deduktion der reinen Verstandesbegriffe” (“Om deduktionen af de rene forstandsbegreber” – *KrV* A84-130+B116-69) sammen med *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* (1785) hører til de mest *diskuterede* tekster i forfatterskabet.

For deduktionens vedkommende kan dette forklares med, at projektet for det første er meget ambitiøst: At vise at erkendelse af objektive genstande forudsætter begrebslig enhed. Hertil kommer for det andet, at Kant har skrevet to udgaver af deduktionen, der er meget forskellige. Det har derfor været en pågående diskussion, hvorvidt målet med de to udgaver er det samme.

For det tredje mener jeg også, at Kants kapitel-opdeling af *KrV* forvirrer, da man med en vis ret kan sige, at deduktionens bevis fortsætter i den efterfølgende transcendentale grundsætningsanalytik. I deduktionen vises blot nødvendigheden af forstandsmæssig syntese som sådan. I grundsætningsanalytikken viser Kant de enkelte forstandsbegrebsers nødvendighed for at kunne give enhed til anskuelsesformen tid (skematismen). Desuden er redegørelsen for hvilke grundsætninger, der udspringer heraf, afgørende for forståelsen af, på hvilken måde forstandsbegreberne er nødvendige – deduktionerne ender ud med en meget abstrakt forståelse af, hvad erkendelse vil sige.

I. Den metafysiske deduktion.

Som Thomas Schwarz Wentzer har påpeget i sit bidrag til denne antologi, så bør vi skelne mellem to deduktioner i *KrV*: den metafysiske- og den transcendentale deduktion.¹ Det er imidlertid som oftest den transcendentale deduktion, der diskuteres. Dette hænger sammen med at den transcendentale deduktion har en større argumentatorisk tyngde end den metafysiske. Målet med den metafysiske deduktion er at angive en mulig systematik, der kan være udgangspunktet for de efterfølgende analyser. Den transcendentale deduktion skal derimod godtgøre at denne systematik er et nødvendigt udgangspunkt for erkendelsens mulighed. Den transcendentale deduktion skal med andre ord vise, at den metafysiske deduktions opstillede systematik ikke blot er grebet ud i den blå luft, men derimod er et nødvendigt udgangspunkt for erkendelsen.

Det mest signifikante skridt i den metafysiske deduktion er, at Kant kobler erkendelsen med domsfunktionen (*KrV* A68-9/B93-4). Pointen er, at i dommen kan begreb og sansning forenes. Dette sker i den bestemmende dom, hvor en given erfaring subsummeres under et begreb. Herved bringes begrebet i anvendelse i forhold til en anskuelse, og anskuelsen situeres i forhold til andre anskuelser.² Det er først i denne kobling mellem anskuelserne og begreberne, at den egentlige erkendelse opstår. Herfra er skridtet kun kort til at aflede erkendelsens former (kategori-tavlen) af de 12 domsformer, der var gængse på Kants tid.³

¹Jvf. *KrV* B159-60. I *KrV* A85/B117 taler Kant også om en empirisk deduktion (der beskæftiger sig med erfaringens *faktum* fremfor dens mulighed), men denne realiserer han ikke selv.

²Jeg vil ikke her komme ind på forholdet mellem den bestemmende- og den regulative dom. Ligeledes vil jeg undlade at diskutere muligheden- og relevansen af rent begrebslige domme.

³Dette gør Wentzer også nærmere rede for i sit bidrag til denne antologi.

Kant markerer det selv som en vigtig pointe at erkendelsens former er *udtømt* med de 12 kategorier (*KrV* A80-1/B106-7). En sådan fuldstændigheds-hævdelse er naturligvis en rød klud for efterfølgende filosofisk refleksion, og det er da nok også de færreste, der i dag vil skrive under på den, uden nogen form for reservation. Jeg vil dog ikke komme nærmere ind på denne diskussion, idet målet med denne artikel er at diskutere den *transcendentale* deduktion, hvor de faktiske kategorier endnu ikke spiller nogen afgørende rolle. Det vigtige her er derfor, hvilken *overordnet* rolle kategorierne spiller.

Kant kalder kategorierne for *reinen Begriffe der Synthesis* (*KrV* A80/B106), og disse begrebers funktion karakteriseres således:

Det er begreberne – der giver enhed til denne rene syntese, og som ene og alene består af forestillingen af denne nødvendige syntetiske enhed – der er det tredje, der er nødvendigt for erkendelsen af en genstand, som vi har for os. (*KrV* A79/B104 – revideret gengivelse af den danske oversættelse)

Kategorierne er således, sammen med anskuelsens mangfoldighed, og indbildningskraftens sammenholden af dette mangfoldige, nødvendig for at det anskuede mangefold kan be-gribes i et perspektiv, der rækker udover den enkelte anskuelse. Den konstans der herved opnås er en nødvendig betingelse for at kunne tænke på ydre *objekter* som noget, man kan forholde sig til på andre måder end den rent anskuende (passive og konstaterende) – som noget man kan *gøre* og *ville* noget med (kontrollere). Og som noget, der har en beståen på tværs af de reciperede anskuelser. Dette er hvad Kant forsøger at godtgøre i den transcendentale deduktion.

Spørgsmålet er da: Hvorledes godtgøres det, at erfaring forudsætter en overordnet forstandsmæssig begrebsramme (forstandsbegreber/kategorier – *KrV* A89-90/B122). Mere specifikt vil deduktionen forsøge at vise dette ved at påpege, at kun gennem denne begrebslige ramme kan den erkendende forholde sig til det fremtrædende som genstande – eller mere præcist *objekter* (*KrV* A93/B125-6). Opgaven er altså at vise forstandsformerne som nødvendige (men altså ikke nødvendigvis *tilstrækkelige*) mulighedsbetingelser for objektiv erfaring. Dermed er det også sagt, at Kant har plads til at kunne anerkende ideen om en subjektiv erfaring – dvs. at genstande *kan* fremtræde for os uden begreber. Den subjektive erfaring er blot ikke genstanden for hans undersøgelser i denne sammenhæng.

II. De transcendentale deduktioner.

Kant udgav *Kritik der reinen Vernunft* i to udgaver – A- og B udgaven. En af de væsentlige forskelle på de to udgaver er, at den transcendentale deduktion er skrevet helt om. Jeg vil i det følgende (a + b) lave en gennemgang af argumentationsgangen i de to udgaver, (c) sammenligne resultatet for de to udgaver, og (d) sammenfatte og vurdere hvad der er opnået i deduktionen.

a. A-udgaven.

Kant indleder A-udgaven med at fremføre sin påstand om, at der i den rene sansning ingen sammenhæng er mellem det sansede. Dette synspunkt har ofte været udfordret.⁴ Jeg mener imidlertid at denne kritik grunder på en manglende forståelse af sansningens rolle i Kants tænkning. Sansning er for Kant at forstå som en receptivitet i forhold til noget, vi ikke har kontrol over. Sansningen repræsenterer dette, at der er noget vi i vores tænkende og erkendende omgang med verden skal stå til regnskab overfor. Sanseligheden som reception (af noget) udtrykker det ved erkendelsen, der i en vis forstand er udenfor kontrol. Sanseligheden udtrykker derfor det aspekt ved erkendelsen, at den altid er *problematiske* – det der gør, at det kan være svært at opnå erkendelse om noget, at den opnåede erkendelse kan

⁴Se bl.a. (McDowell 1994; 1996) og (Pippin 1982).

vise sig at være forkert. Erkendelsens opgave er at bringe noget ukontrollerbart under kontrol.

Kant er ofte blevet anklaget for at basere sin kritiske filosofi på en sansemæssig atomisme, som er uholdbar – at Kant f.eks. kun får vist kategoriernes nødvendighed ved at forudsætte at det anskueligt givne i sig selv er rent partikulært, hvilket ikke stemmer overens med hvordan faktiske anskuelser er givet. Jeg mener at disse kritikere til en vis grad har ret i deres diagnose. Det vil bare ikke være en relevant indvending imod Kant, idet det også er Kants synspunkt at den sanselig atomisme er en abstraktion. Opsplitningen af erkendelsen i en sansemæssig atomisme og en begrebslig syntese er således først og fremmest et analytisk greb, til at nå til en bedre forståelse af, hvilke forhold der må tages højde for, for at opnå objektiv erkendelse.

Givet den sansemæssige atomisme må forbindelsen mellem de enkelte forestillinger være kommet i stand gennem en spontan (i kantiansk forstand) syntese (*KrV* A97). Syntesen må altså have en anden erkendelseskilde. Denne syntese analyserer Kant i tre aspekter (der hænger nøje sammen) og pointen med disse er først at vise, at disse synteseformer er nødvendige for erkendelse. Herefter, at vise at synteseformerne kun er mulige gennem forstandsbegreberne. De tre trin er (*KrV* A98-105):

1. Apprehensionens syntese i anskuelsen – at gennemløbe og sammenholde et mangefold.
2. Reproduktionens syntese i indbildningen – at genkalde sig tidligere fremtrædelser.
3. Rekognitionens syntese i begrebet – at genkende fælles træk ved diskrete størrelser.

(1) Apprehensionens syntese består i, at det receptivt givne mangefold holdes sammen, således at det fremstår *som* et mangefold. Mangefoldet er altså i sig selv et produkt af en syntese, idet man først kan gennemløbe dette mangefold – og herved få en forestilling om det – når der er opstillet en “række” af anskuelser at gennemløbe. Apprehensionens syntese og anskuelserne rum/tid hænger nøje sammen – man kan sige, at de er udtryk for det samme: At man ikke kan have et anskueligt mangefold gennem en ren receptiv proces, idet det så ikke ville være muligt at forholde sig hertil – anskuelserne skal holdes sammen, for at kunne fremstå som et mangefold.

(2) Reproduktionens syntese er den første forbindelse i mangefoldet, og indikerer dét aspekt ved anskuelserne, at de stadig kan have en rolle at spille, efter at de er blevet afløst af nye anskuelser. Reproduktionens syntese er således nødvendig for at anskuelserne ikke skal fremstå fuldstændig fragmenterede og uden sammenhæng. Uden denne syntese ville det ikke være muligt at have en forestilling om tidslig og rumlig sammensætning.

(3) Rekognitionens syntese betegner det at kunne se ligheder og forskelle mellem det aktuelt givne og tidligere givne anskuelser. Uden denne syntese ville apprehensionens og reproduktionens syntese være omsonst, da det sammenholdte ingen enhed ville kunne udgøre.

Kant hævder så videre, at:

Dette kan imidlertid kun finde sted, hvis anskuelsen ved en sådan syntetisk funktion er tilvejebragt ifølge en regel. (*KrV* A105).

Kant begrundet ikke dette udsagn yderligere, hvilket godt kan undre: Det er måske nok indlysende, at sammenfatningen af anskuelser under en regel giver enhed, men dermed er det jo ikke vist, at det er den eneste måde enheden kan skabes på. Udsagnet kan imidlertid forsvares, hvis man i stedet for at forstå det som en yderlige eksplicitering af rekognitionens syntese, forstår det som en karakteristik af, hvad en regel vil sige: Nemlig at kunne indse at diskret givne størrelser har noget alment tilfælles.⁵

⁵Denne udlægning bekræftes senere i bogen: “Nu kaldes forestillingen om en almen betingelse – ifølge hvilken en vis mangfoldighed (af en eller anden slags) kan sættes – for en

Regler artikuleres vha. begreber, og begreber er derfor mulighedsbetingelser for rekognitionens syntese. Men rekognitionens syntese (og for så vidt også apprehensionens og reproduktionens syntese) ville ikke kunne finde sted, hvis ikke der var én og kun én anskuende bevidsthed. Dette er hvad Kant kalder *den transcendentale apperception* (apperception = bevidsthed om sig selv). Den transcendentale apperception betegner det ved erfaringen, at det er én og samme bevidsthed, der holder sammen på det anskuede. Der er nødt til at være én bevidsthed, der kan holde sammen på de mangfoldige anskuelser, for at det er muligt at fastholde, genkalde og genkende ligheder, forskelle og sammenhænge i det anskuede.

En vigtig pointe er, at denne apperceptionens enhed er defineret og udtømt ved sin transcendentale funktion. Kant skelner skarpt mellem den transcendentale apperception, og så den empiriske apperception, som han også kalder for den indre erfaring. Den indre erfaring af sit selv (at forestille sig selv som én) er naturligvis selv betinget af mulighedsbetingelsen for at have erfaring overhovedet – dvs. den transcendentale apperception.

Hvor den transcendentale apperception betinger erfaringens mulighed, er dens egen begribelse *betinget* af, at der faktisk finder syntetisk “virksomhed” sted (forud herfor kan vi ikke indse den som denne virksomheds mulighedsbetingelse). Heraf følger det endnu mere radikale, at selve den transcendentale apperceptions enhed er betinget af, at der finder syntese sted (da det ikke giver mening at tale om en “bevidsthed om egen bevidstheds enhed” som man ikke kan blive bevidst om – *KrV* A108)! Erfaringen og den transcendentale apperception står således i et gensidigt betingende forhold til hinanden.⁶

Opgaven er nu at vise, at dette forhold mellem erfaring og oprindelig apperception muliggøres af forstandsbegreberne – dvs. at forstandsbegreberne indeholder de enhedsgivende regler, der muliggør bevidsthedens fastholdelse af det anskuede og genkendelse af noget alment heri.

For at finde disse enhedsgivende reglers fælles kilde, starter Kant ved den rene apperception – det enhedslige aspekt, som må være forudsat ved al syntese af et mangefold. Denne rene apperception er som nævnt selv betinget af at der finder syntese sted. Eftersom den syntese, der muliggør den rene apperception, er en mulighedsbetingelse for at noget overhovedet kan være givet, må den være en *produktiv* fremfor *reproduktiv* syntese – der er ikke noget, der kan *re*-produceres, før denne syntese er blevet bragt i stand. Kant taler derfor om, at det er den *produktive indbildningskraft*,⁷ der muliggør forholdet mellem apperception og anskueligt mangefold (*KrV* A118).

Herefter følger dette udsagn – i fremhævet typografi:

Apperceptionens enhed, betragtet i relation til indbildningskraftens syntese, er forstanden.
(*KrV* A118-9 – let revideret oversættelse)

Dette kunne umiddelbart se ud som noget af et spring, men igen bliver udsagnet mere rimeligt, hvis det læses som et udsagn om, hvad vi må forstå ved forstand – snarere end som en karakteristik af en erkendeevne, som vi allerede kender. Denne tolkning bekræftes også af regel”. (*KrV* A113)

⁶Dette er snævert forbundet med, at den oprindelige distinktion mellem anskuelighed og begrebslighed også er gensidigt betingende.

⁷Det kan være vanskeligt at oversætte Kants begreb om *Einbildungskraft* til en dækkende dansk term, idet det er et begreb, der har en tung historisk placering indenfor tysk filosofi fra 1700-tallet og frem. “Indbildningskraft” er en direkte oversættelse, men den er måske ikke så sigende. Der ligger således f.eks. ikke en underforståelse af usandhed eller fejlagtighed i den tyske term. *Einbildungskraft* skal i denne sammenhæng snarere forstås som en etablering af en sammenhæng, der ikke er der i forvejen.

dette senere citat:

Vi skal nu desuden karakterisere forstanden som *en evne til at danne regler*. (*KrV* A126)

Forstanden er således det, der binder sammen vha. regler. Kant taler således om forstanden som en slags intellektuel indbildningskraft (*KrV* A119), der modsat den empiriske, reproduktive indbildningskraft, forlener sine objekter med en objektiv signifikans: Vha. apprehensionens, reproduktionens og rekognitionens syntesis bliver det muligt at erkende objekter som havende eksistens på tværs af de umiddelbart givne omstændigheder.

Herved bliver påstanden om, at forstanden er bindeleddet mellem apperceptionen og det anskuede mangefold mere rimelig. Problemet er blot, at udsagnet så mister noget af sin signifikans, idet det bliver en definitorisk tautologi: regler, begreber og forstand defineres således, at det bliver selvindlysende at forstanden i sidste ende må være det, der er bindeleddet mellem det givne og apperceptionen. Dette vil jeg vende tilbage til nedenfor.

Da forstandens ydelse ikke kan udspringe af forstandens indhold – der først muliggøres hermed – må forstanden have nogle rene former med syntetisk kraft. *Kategorierne* er netop defineret ved at være sådanne rene forstandsbegreber uden anskueligt indhold, og dermed har Kant bevist, at kategorier er nødvendige for at kunne have erkendelse (*KrV* A174).⁸

Jeg har her søgt at give en fortolkning af A-udgavens deduktion, der udglatter nogle af de spring, man med en vis ret kan sige findes i denne udgave. Det har imidlertid været på bekostning af signifikansen, idet både *regel*, *forstand* og faktisk også *kategorierne* er blevet givet en fortolkning, der gør argumentet nærmest selvindlysende. Kant har således i denne udgave af deduktionen blot vist, at noget ikke-empirisk er nødvendigt for at kunne skabe forbindelse mellem noget på forhånd diskret anskueligt givet. Deduktionens vigtigste ydelse ender derfor i sidste ende med at være en fænomenologisk påpegning af apperceptionens relevans for apprehensionens, reproduktionens og rekognitionens syntese, der så igen muliggør at vi kan have et objekt på tværs af skiftende anskuelser.

Kant selv var ikke for tilfreds med dette argument, og derfor skrev han deduktionen helt om i B-udgaven af *KrV*. Det førte til følgende argument:

b. B-udgaven.

Inden Kant i denne udgave giver sig i kast med det egentlige argument, føler han sig (måske på baggrund af de ovennævnte betæneligheder?) foranlediget til at give en nærmere bestemmelse af hvilken rolle kategorierne indtager:

De er begreber om en genstand i generel forstand, og de er anlagt på en sådan måde, at genstandens anskelse betragtes som bestemt i relation til en af de logiske domsfunktioner. (*KrV* B128)

Altså: Kategorierne er begreber for selve genstandsligheden – dvs. mulighedsbetingelse for (med anskuelserne som udgangspunkt) at kunne forholde sig til en ydre verden, som man kan forholde sig dømmende til (dvs. som det giver mening at tillægge prædikater). Målet med deduktionen må derfor være at vise, at genstandsligheden behøver visse begreber (kategorier), og at vise at erkendelse indbefatter en dømmende forholde sig til genstande.

Kant begynder igen med at konstatere, at vi ikke kan forestille os noget som forbundet, medmindre vi selv har forbundet det (*KrV* 130B). Dette hænger sammen med, at forestillingen forstås som det *receptive* aspekt ved det at erkende, og i den rene receptivitet er der, som

⁸Det er dog endnu ikke bevist, at det netop er de 12 oplyste kategorier (*KrV* A80/B106), der er nødvendige for erkendelsens mulighed.

tidligere nævnt, ingen forbindelse mellem mangefoldet.

Kant undersøger først, hvad det er, der giver enhed mellem de enkelte forestillinger, men som ikke ligger i selve forestillingernes indhold. Svaret er, at enhver forestilling (og dermed også anskuelse) må kunne ledsages af et “*Jeg tænker*” (i bred forstand: “*Jeg kan tænke mig at...*”). Hvis ikke den kunne det, ville det enten være fordi forestillingen var umulig, eller også ville det skyldes, at den ikke kunne være en forestilling for mig (*KrV* B131-2). Kant indfører således den rene apperception på en mere direkte måde i B-udgaven af deduktionen: den rene apperception betegner således blot det, at der på tværs af bevidsthedens foranderlighed (hvad angår indhold) stadig kan findes en samlende enhed – ved at det er én enhedslig bevidsthed, der perciperer disse forandringer.

Også i denne udgave af deduktionen vender betingelsesforholdet begge veje: Ligesåvel som den rene apperception er mulighedsbetingelse for den syntetiske enhed af mangefoldet, er ideen om bevidsthedens identitet også kun mulig på baggrund af, at der finder en forbindelse af et mangefold sted (*KrV* B133). Den rene apperceptions enhed er derfor også selv syntetisk – og altså resultatet af en forbinden. At kunne have en syntetisk enhed af et mangefold er altså betinget af en overordnet forbindende enhed, der selv er betinget af dette mangefold. Betingningen er således cirkulær i overensstemmelse med det transcendentale ærinde: målet er ikke at bevise at “for X så Y” (et metafysisk/ontologisk bevis) – men snarere at “hvis X, så Y” (en afdækning af nødvendige mulighedsbetingelser).

For at kunne have både et mangefold, og en enhed i mangefoldet, er det nødvendigt med en syntetiserende forbinden. Denne syntetiserende forbinden kalder Kant for indbildningskraften, og også i B-udgaven af deduktionen karakteriserer han forstanden som en produktiv, intellektuel indbildningskraft (*KrV* B151-2), og ifølge Kant er det denne side af indbildningskraften, der er en nødvendig mulighedsbetingelse for forholdet mellem mangfoldighed og enhed.

En indvending mod ovenstående kunne være, at Kant måske nok er lidt vel hurtig ved at fastslå at det er forstanden, der er det mest interessante som mulighedsbetingelse for apperceptionens syntetiske enhed. Kunne man ikke tage udgangspunkt i andre sider af indbildningskraften, for at afdække apperceptionens transcendentale betingelser?

Denne indvending imødegår Kant i §24 (*KrV* B150-6), hvor han (som i A-udgaven) tager distinktionen mellem indbildningskraften som reproduktiv og produktiv op: Indbildningskraften kan både føre til enten en figurlig- eller en forstandsmæssig syntese. Den *figurlige* syntese er “evnen til at forestille sig en genstand, uden at denne genstand er tilstede i anskuelsen” (*KrV* B151 – egen oversættelse), og som sådan fører den ikke til objektiv erkendelse. Når Kant derimod taler om indbildningskraftens *forstandsmæssige* syntese, er det en vigtig pointe at denne syntese er produktiv. Man kunne fristes til at sige, at den figurlige (reproduktive) syntese *forudsætter* den forstandsmæssige (produktive) syntese, ved at det ikke giver mening at tale om genstande forud for den forstandsmæssige (produktive) indbildningskraft – eftersom genstandslighed forudsætter en syntesekraft, der ikke kan hentes (reproduktivt) fra det anskuede selv, og derfor må være (produktivt) tilføjet.⁹ Forstanden er den primære mulighedsbetingelse for forholdet mellem enhed og mangfoldighed, fordi den “skaber” en enhed i mangefoldet.

Da den erkendelsesmæssige *dom* som tidligere nævnt udgør overgangen mellem forstand og anskuelse, får ovenstående også konsekvenser for opfattelsen af dommen, idet det heraf

⁹På dette punkt i argumentationen er det naturligvis vigtigt at fastholde, at forstandens *produktive* syntesekraft skal stå til regnskab overfor et anskuet mangefold for at kunne karakteriseres som erkendelse. Det er nok muligt produktivt at skabe alle mulige fantasiobjekter. Denne form for produktiv indbildningskraft har Kant imidlertid udelukket ved vedholdende at fastholde den nære forbindelse mellem anskuelse og begreb.

følger, at dommen kan betragtes som en bringen det givne (anskuelsen) ind under apperceptionens enhed (*KrV* B141). Den rene apperceptions enhed er en mulighedsbetingelse for at dommens resultat har objektiv gyldighed – eftersom en objektiv og vedvarende forholden sig til det anskuede kun er mulig igennem denne apperceptionens enhed.

Da apperceptionens syntetiske enhed også er mulighedsbetingelsen for givetheden af anskuelsens mangefold,¹⁰ og dommen som nævnt ovenfor er måden hvorpå anskuelsen kommer til den forbindende evne (forstanden), må alle givne anskuelser være givet således, at de kan være genstande for forstandsmæssige domme. Da kategorierne netop er afledt af domsformerne (domsformernes rene syntese – A78-9/B1035), bliver disse hermed den ultimative skabelon for erkendelsen af objektive genstande.

Kategoriernes transcendentale gyldighed kan derfor siges at udspringe af, at de muliggør erkendelsen af det anskueligt givne, ved at muliggøre såvel anskuelsens givethed som et mangefold samt dette mangefolds syntetiske enhed (erfaring). Hverken mere eller mindre. Hvis denne gyldighed derfor udstrækkes til erkendelse af ikke-anskuelige forhold, bliver resultatet en grundløs erkendelse. Man kan således godt tænke sig genstande, som vi ikke ville kunne anskue, men egentlig erkendelse ville det ikke føre til: Da disse tanker ikke ville have et *givet* objekt at skulle forholde sig til, vil der ingen grænser være for, hvilke egenskaber de (såkaldte) objekter ville kunne tillægges. Derfor har disse genstande ikke den bestandighed, der kræves af objektive genstande, og denne tænknings sandhedstilstand ville ikke kunne afgøres.

Hermed bliver det også rimeligt at sige, at kategorierne kan “foreskrive” naturen sine love (§26): Den natur, vi står i forhold til, har vi nemlig kun gennem kategorierne. Erkendelsen af naturens love kan vi således forstå som forstandens bringen forbindelse mellem forskellige objekter, der så igen udspringer af forstandens forbindelse af anskuelser. Vi træffer ikke på love i det rent fremtrædende (qua dennes atomistiske natur). Disse må derfor komme fra den spontane erkendeevne – altså forstanden. Da disse naturlove imidlertid omhandler noget empirisk – og dermed anskuet – og kategorierne ikke forholder sig til det faktiske anskuelige indhold, kan kategorierne ikke foreskrive specifikke love. Naturlovene kan ikke decideret afledes af kategorierne, men selve det at tillægge naturen love er et udslag af en forstandsmæssig foreteelse, der er nært knyttet til kategorierne.

Sammenfattende kan B-udgavens argument opsummeres på følgende måde: Forstanden som forbindende evne er mulighedsbetingelsen for et forhold mellem apperceptionens syntetiske enhed og et anskueligt mangefold. Da erkendelse forstås som begribelsen af objekter med bestemte egenskaber, og empirisk erkendelse (dvs. erfaring) mere specifikt er erkendelse af et anskueligt (dvs. receptivt) mangefolds givethed, er forstanden derfor også den empiriske erkendelses mulighedsbetingelse. Dommen er realiseringen af forstandens begribelse af det anskuede. Enhver erfaring er derfor nødt til at “indpasse sig” i rammerne for hvorledes noget anskuet gennem dommen kan blive forstandsmæssigt begrebet. Disse rammer er kategorierne. Derfor er kategorierne nødvendige mulighedsbetingelser for mulig erfaring af objektive genstande.

Dermed giver Kants definition af kategorierne som “begreber for genstandslighed” god mening: Kant har vist, at kun givet kategorierne (som værende rammerne for syntesen af anskuelsens mangefold) kan vi have erfaring af bestemte genstande. At erkendelse nødvendigvis er nødt til at være genstandslig, beviser han ikke decideret. Snarere kan man sige, at hans fænomenologiske analyse af det at erkende som værende en konsekvent forholden sig til differentierbare ikke-selvskabte forhold, *rimeliggør* dette synspunkt: Muligvis kan man tale om andre former for erkendelse, men en stor (og ikke uinteressant) del af hvad man kan kalde erkendelse, kan forstås i overensstemmelse med Kants beskrivelse. For

¹⁰Dvs. selve det *at* anskuelsen kan give sig som mangefold – ikke *hvordan* mangefoldet giver sig!

erkendelse i denne forstand har kategorierne transcendentale gyldighed.

Kant mener således at have vist, at forstanden betinger muligheden af at kunne erfare objektive genstande. Spørgsmålet er dog om Kant ikke taler om forstand på to måder, der ikke nødvendigvis er identiske. Har han godtgjort at "evne til at forbinde" er ækvivalent med "evne til at kunne forholde sig til objekter"?

Hertil må svaret være nej! Men ser man nærmere på ovenstående viser det sig, at han gør noget andet. Det vigtige er nemlig i virkeligheden ikke, at forstand, anskuelse og apperception betinger hinanden, men at det vises, at "evnen til at forholde sig til objekter" forudsætter "evnen til at forbinde": Først viser han, at det at forbinde er en nødvendig mulighedsbetingelse for den rene apperceptions enhed. Herefter viser han, at den rene apperception er en nødvendig mulighedsbetingelse for det at have erkendelse af objekter – der altså så igen er betinget af evnen til at forbinde. Det vigtige er her, hvad der kan konkluderes omkring *erkendelsens* natur – forstandsevnen er i denne forbindelse blot en betegnelse for evnen til at erkende.¹¹

c. Forholdet mellem de 2 udgaver.

At de to udgaver er forskellige springer umiddelbart i øjnene. B-udgaven er ikke i samme grad præget af argumentationsmæssige spring som A-udgaven. Dette skyldes at Kant holder sig på et mere alment plan. Et eksempel herpå er, at han i B-udgaven undlader at ekspliciterer, hvorledes objektiv erkendelse forudsætter en apprehensiv, reproduktiv og rekognitiv syntese. I B-udgaven går han mere direkte til værket, og påviser at erkendelse af objekter forudsætter forbinden – uden i første omgang at ekspliciterer dette nærmere. Grunden til dette skifte mener jeg, kan findes i følgende citat fra B-udgaven:

Den reproduktive indbildningskrafts syntese er alene underkastet empiriske love, nemlig associationens. Dermed bidrager dens syntese ikke til at forklare erkendelsens mulighed a priori, og dermed hører den heller ikke hjemme i transcendentalfilosofien, men i psykologien. (*KrV* B152)

Citatet viser en betænkelighed hos Kant vedrørende ekspliciteringen af hvilke former for syntese gemt må kunne bringe i stand (f.eks. den hernævnte reproduktive syntese) for at kunne have erkendelse. Ved at konkretisere de subjektive betingelser for erkendelse, bliver deduktionen mere afhængig af, at det kan påvises, hvorfor lige præcis *denne* form for syntese er nødvendig for erkendelsens mulighed (ellers er den herpå funderede erkendelsesteori blot metafysisk postuleret), og selvom det synes meget rimeligt, at anse de fremhævede synteseformer som værende nødvendige, sidder man alligevel tilbage med en fornemmelse af, at ekspliciteringen indsnævrer undersøgelsens almen gyldighed for meget.¹²

B-udgavens eksplicitering af hvorfor erkendelse er nødt til at være erkendelse af objektive sammenhænge er således mere almen end A-udgavens. Dette mere almene niveau fører imidlertid ikke (som den "venlige" tolkning af A-udgaven – se ovenfor) til manglende signifikans. Dette skyldes, at Kant i B-udgaven inddrager dommens rolle i erkendelsen mere aktivt, hvorved argumentet får en mere pragmatisk drejning: Givet Kants præmis, at dommen er måden hvorpå man bringer forbindelse mellem sansning og forstand (nemlig ved at anskuelsen forbindes med et begreb), kan Kant bedre hævde at lige præcis kategorierne (der

¹¹Derfor er *argumentet* i deduktionen heller ikke primært evnepsykologisk – selvom det nok er *formuleret* evnepsykologisk.

¹²Som en fænomenologisk analyse af det rimelige i, at objektiv erkendelse må have en vis form for bestandighed, er analyserne dog frugtbare, hvorfor A-udgavens transcendentale deduktion bestemt ikke er værdiløs.

er udtryk for den formelle logiks indholdsmæssige rammer) er en nødvendig mulighedsbetingelse for erkendelsen – disse udtrykker nemlig de nødvendige rammer for den erkendelsesmæssige praksis' faktiske domsmæssige realisering. Denne faktiske realisering er det muligt at undersøge nærmere, hvorved forståelsen af kategorierne kan gives indhold (nemlig i grundsætningsanalytikken).

Det er her en vigtig pointe, at argumentet for kategoriernes nødvendighed i B-udgaven er pragmatisk: Kategorierne er nødvendige mulighedsbetingelser for den aktivitet, der består i at bringe givne anskuelser ind i en begrebslig ramme! A-udgaven *kan* også tolkes pragmatisk (f.eks. den psykologiske fundering), men nogle af de problemer, Kant her kommer ud i, udspringer for mig at se af, at han ikke ekspliciterer den pragmatiske basis.. Derfor kommer afgørende begreber som forstand, regel og kategori til at stå som enten meningstomme eller uden selvindlysende betydning for erfaringens mulighedsbetingelse. B-udgavens transcendentale deduktion kommer herved til at stå som en mere naturlig forløber for grundsætningsanalytikken.

d. Opsamling.

Fælles for de to udgaver er, at de i nogen grad hviler på en fænomenologisk analyses rimelighed – at erkendelse må være en konsekvent forholden sig til et givet mangefold. En overvejelse der herved trænger sig på er, hvad man så kan forstå ved kategoriernes status som *nødvendige* mulighedsbetingelser? Afhænger denne påstand ikke af, at den bagvedliggende fænomenologiske analyse accepteres?

At analysen må være fænomenologisk funderet er egentlig ikke overraskende: Et hvilket som helst udsagn om et fænomens nødvendige mulighedsbetingelse er nødt til at have en forudforståelse af det omhandlede fænomen, idet det må være klart, hvad det er, der skal muliggøres. Det kan således ikke siges at være en fejl fra Kants side, men det gør naturligvis analysen sårbar overfor en afvisning af denne forudgående fænomenforståelse. Når således betingelsernes nødvendighed i sidste ende hviler på en forforståelse, der med en vis ret kan kaldes kontingent, bliver den pågældende nødvendighed på en måde også blot kontingent.

Kant er meget bevidst herom. Det er netop hans modtræk til den forudgående filosofi, at han vender fokus fra en søgen efter en nødvendig *virkelighed* til en søgen efter betingelser, der er nødvendige for et fænomens *mulighed*. Analysens signifikans afhænger så af, at det pågældende fænomen (og forståelsen heraf) er "interessant" i en anden sammenhæng – at det undersøgte fænomen faktisk spiller en rolle for os.¹³ Hvis dette afvises, er der ingen grund til at beskæftige sig med den pågældende analyse.

I forhold til analyserne i *KrV* er det afgørende, at man accepterer, at "erkendelse som en konsekvent forholden sig til et givet mangefold" er en interessant indgangsvinkel. Kant får overbevisende vist, at denne indgangsvinkel er ganske relevant, men som det gælder for enhver analyse af et fænomen, får den kun fat i ét aspekt af det pågældende fænomen – blandt andre mulige. Og selvom man når frem til, at ét aspekt af fænomenet er en nødvendig mulighedsbetingelse for et fænomen, betyder det ikke, at man dermed nødvendigvis har fundet frem til det *væsentligste* ved fænomenet. Når Kant således har fundet ud af, at kategorierne er en mulighedsbetingelse for erkendelse, bliver det selvfølgelig vigtigt at forstå disse så godt som muligt, men man må være opmærksom på, at man dermed har valgt at belyse ét aspekt ved det at erkende – på bekostning af andre mulige.

Et aspekt ved erkendelsen, som Kant's tilgang vil have vanskeligt ved at håndtere, kunne være: den erkendelse der opstår ved at konstatere *umuligheden* af en konsekvent forholden sig til en genstand. Jeg tænker her på den viden, der opstår ved at opstille et uopløseligt og

¹³Filosofien må således hente sin begrundelse "udefra" – fra den øvrige pragmatisk-fænomenologiske kontekst!

nødvendigt paradoks: Vi ved i et konkret tilfælde, at “X & -X”.¹⁴ Samtidig ved vi at det ikke kan være tilfældet. Det er givet, at man kan påpege, at et sådant paradoks først er muligt givet en lang række af konsekvente objektopfattelser (altså viden i traditionel kantiansk forstand). Men det ændrer ikke på, at selve den viden, der udspringer af paradokset (viden om nødvendig tvivl) netop bygger på den *manglende* mulighed for fuldstændig konsekvens! Kants definition på det at erkende får således ikke fat i det væsentlige ved lige netop denne form for viden.

Kant afviser uopløselige paradokser mulighed, ligesom han nok også ville afvise, at de ville kunne have nogen form for positiv erkendelsesmæssig værdi, hvis de fandtes. Dette er i lyset af Kants aktuelle projekt et rimeligt standpunkt. Men det viser så også, at Kant med sine analyser nok kan afdække *nødvendige* betingelser for erkendelse – men ikke de *tilstrækkelige* betingelser.

Hvad er så samlet set den transcendentale deduktions ydelse? Målet med deduktionen var, at vise at forstandsbegreber, der er afledt af domsfunktionerne er nødvendige mulighedsbetingelser for at kunne have erfaring. I løbet af deduktionen præciseres det, at det er *objektiv* erfaring, der er genstanden for undersøgelsen. Strategien for argumentet er, at forstandsbegreber (dvs. begreber, der ikke er afledte af erfaringen) er nødvendige for at kunne have erkendelse af objekter, der har bestandighed på tværs af de mangfoldige og omskiftelige anskuelser. Dette er kun muligt, hvis der er “noget” der holder sammen på mængfoldet – en syntetisk virksomhed, der binder mængfoldet sammen. Dette er den transcendentale apperception (at “jeg tænker” kan ledsage alle erfaringer). Forholdet mellem de mangfoldige anskuelser og den enhedslige apperception må være et udslag af en syntetiserende kraft, der etablerer selve muligheden af at skelne mellem enhed og mangfoldighed. Denne syntetiserende kraft benævnes indbildningskraften – nærmere bestemt den *produktive* indbildningskraft, forstanden, realiseret gennem dømmekraften.

Jeg mener, det giver god mening at sige, at på dette abstrakte plan, lykkes Kant med sit forehavende. Men det kræver et par forbehold: (1) For det første er det vigtigt at holde sig for øje, at den evnepsykologiske terminologi skal forstås rent analytisk. Kant forestiller sig ikke, at det i realiteten giver mening at tale om anskuelse og forstand i abstraktion fra hinanden. Det er blot en del af en transcendent *analytik*, som skal vise sit værd i efterfølgende analyser. (2) Når Kant videre ekspliciterer det forstandsmæssige som værende at bringe anskuelser på *begreb*, og at forstanden arbejder ved at forbinde anskuelse med *regler*, så skal begreber og regler forstås i meget bred forstand – i hvert fald for så vidt som deduktionen skal kunne godtgøre deres nødvendighed. (3) Det er en bestemt type erfaring/erkendelse som Kant undersøger (ønsker at undersøge). Det er ikke godtgjort at man ikke kan – og at det ikke kunne være relevant at – tale om andre typer erfaring/erkendelse.

III. Efter deduktionen.

Således kan det konkluderes, at Kant med den transcendentale deduktion i en vis forstand har vist, at forstandsbegreber er nødvendige mulighedsbetingelse for erfaring.

Derimod har han ikke vist at de nødvendige kategorier er identiske med kategorierne fra den metafysiske deduktion. Om Kant selv mener at have vist dette i deduktionen er lidt uklart. Især i A-udgavens deduktion indfører han kategorierne som noget allerede kendt og fuldt afdækket (*KrV* A174). Hvis dette er tilfældet, må kendskabet udspringe af den metafysiske

¹⁴Eksempler på sådanne paradokser kan findes flere steder i filosofihistorien. Kierkegaard spiller på det gennem hele sit forfatterskab – mest eksplicit i (Kierkegaard 1843 – især “Diapsalmata” og “Vekseldriften”). Absurditetstankegangen hos A. Camus (Camus 1942) er et udtryk herfor. Derrida har også dyrket paradoksaltiteten i sin tænkning – mest eksplicit i (Derrida 1996).

deduktion. hvilket den metafysiske deduktion som ovenfor nævnt ikke kan bære. Dette synspunkt er også klart repræsenteret i B-udgaven:

Hvorledes de [kategorierne] muliggør erfaringen – og hvilke grundsætninger for erfaringens mulighed, de udstikker i deres anvendelse på fænomener – vil vi lære mere om i det følgende hovedafsnit [dvs. i skematismen og grundsætningsanalytikken] om dømmekraftens transcendentale brug. (*KrV* B167)

Givet denne tolkning af værket, bliver den efterfølgende grundsætningsanalytik (der oprindeligt var tænkt som en beskrivelse af, hvorledes kategorierne kan anvendes på det fremtrædende) til en fænomenologisk analyse af, hvilke former for kategorial begrebslighed, der er nødvendig, for at objektiv erkendelse er mulig. I lyset af denne tolkning, kan man sige, at grundsætningsanalytikken er en fortsættelse af den transcendentale deduktion: Først er det blevet vist, *at* erkendelse forudsætter kategorier. Herefter skal det vises, *hvilke* kategorier, der er nødvendige for den objektive erkendelse.

Den efterfølgende grundsætningsanalytik bliver således vigtig for at forstå, hvad det er, Kant mener at have vist i den transcendentale deduktion. Det er her, Kant ekspliciterer på hvilken måde, det er rimeligt at hævde, at forskellige grundkategorier omkring kvantitet, kvalitet, relation og modalitet er nødvendige for at kunne have erkendelse.

Dermed bliver grundsætningsanalytikken en vigtig prøvesten for det frugtbare i deduktionens argumenter. Det er kun i det omfang, at der kan siges noget fænomenologisk overbevisende omkring den type erkendelse, som kategorierne muliggør, at det bliver klart, hvorvidt den analytik som deduktionen benytter sig af er frugtbar.

Hvor grundsætningsanalytikken (sammen med den afsluttende metodelære) kan siges at være den positive anvendelse af grundindsigterne i *KrV*, er den transcendentale dialektik en angivelse af, hvilke former for viden og indsigt, der *ikke* kan påberåbe sig erkendelsesmæssig status. Den transcendentale dialektik er derfor også afgørende for forståelsen af deduktionen. Man kan på sin vis sige, at det er den vigtigste afdeling i bogen, fordi det er her, Kant når frem til sine kritiske pointer. Hele den transcendentale logik har på sin vis blot været en forberedelse til at kunne nå frem til de kritiske pointer, som Kant fremfører i den transcendentale dialektik. Den transcendentale logiks – og herunder den transcendentale deduktion – får således sin signifikans gennem de kritiske pointer, som Kant fremfører i den transcendentale dialektik.

At tage den transcendentale deduktion ud til selvstændig analyse i en artikel giver derfor i en vis forstand ikke mening, idet den i abstraktion fra det efterfølgende, yder meget lidt. På den anden side retfærdiggør afsnittets kompleksitet og centralitet i værket, at man giver sig tid til at nå i dybden med argumenterne.

Målet med denne artikel har været at gengive, hvad der rent faktisk sker i deduktionen, sammen med en angivelse af, hvad man *ikke* skal forvente at finde i selve deduktionen. Som sådan håber jeg, at denne artikel vil inspirere læseren til at læse videre i *KrV*. De virkelige dybder af deduktionen forstås først, når man har været hele bogen igennem.

IV. Anvendt og anbefalet litteratur.

Camus, Albert (1942) *Le Mythe de Sisyphe*, Paris: Librairie Gallimard.

Derrida, Jacques (1996) *Apories: Mourir – s'attendre aux 'limites de la vérité'*, Paris: Éditions Galilée.

Heidegger, Martin (1929) *Kant und das Problem der Metaphysik*, i *Gesamtausgabe 3*, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1991.

Heidegger, Martin (1930) *Vom Wesen der menschlichen Freiheit - Einleitung in die Philosophie*, i *Gesamtausgabe 31*, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1982.

- Heidegger, Martin (1935/6) *Die Frage nach dem Ding - zu Kants Lehre von den transzendentalen Grundsätzen*, i *Gesamtausgabe 41*, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1984.
- Henrich, Dieter (1976) *Identität und Objectivität. Eine Untersuchung über Kants transzendentalen Deduktion*, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Kierkegaard, Søren A. (1843) *Enten-Eller*, i *Søren Kierkegaard - Samlede værker 2* (1920-36) – 5. udgave, København: Gyldendal.
- McDowell, John (1994) *Mind and World*, Cambridge: Harvard University Press.
- McDowell, John (1996) *Two Sorts of Naturalism*, i *Mind, Value, and Reality*. Cambridge: Harvard University Press, 1998, s. 167-97.
- Pippin, Robert B. (1982) *Kant's Theory of Form – An Essay on the Critique of Pure Reason*, New Haven and London: Yale University Press.
- Putnam, H. (1981) *Reason, Truth, and History*. Cambridge: CUP.
- Putnam, H. (1987) *Realism with a Human Face*, i (Putnam 1990, s. 3-29).
- Putnam, H. (1990) *Realism with a Human Face*. Cambridge Mass./London: HUP.
- Stroud, B. (1968): *Transcendental Arguments* i *The Journal of Philosophy* 65:9, s. 241-56.
- Taylor, C. (1978/9) *The Validity of Transcendental Arguments*, i (Taylor 1995, s. 20-33). *Philosophical Arguments*. Cambridge Mass./London: HUP.
- Taylor, C. (1995) *Philosophical Arguments*, Cambridge Mass./London: HUP.